

KONVENCIJA O PRAVIMA DETETA (1989)¹

(izvodi)

PREAMBULA

Države članice ove konvencije, *smatrajući* da, u skladu sa principima proklamovanim u Povelji Ujedinjenih nacija, priznavanje urođenog dostojanstva i jednakih i neotuđivih prava svih pripadnika ljudske zajednice predstavlja osnovu slobode, pravde i mira u svetu;

imajući u vidu da su narodi Ujedinjenih nacija u Povelji ponovo potvrdili veru u osnovna prava čoveka i dostojanstvo i vrednost ljudske ličnosti i odlučili da doprinose socijalnom napretku i podizanju životnog standarda u većoj slobodi;

svesne da su Ujedinjene nacije u Opštoj deklaraciji o pravima čoveka i međunarodnim paktovima o pravima čoveka proklamovale i saglasile se da svakom pojedincu pripadaju sva prava i slobode sadržane u njima, bez obzira na rasu, boju kože, pol, jezik, veroispovest, političko ili drugo ubeđenje, nacionalno ili socijalno poreklo i imovinsko stanje, rođenje ili drugi status;

podsećajući da su Ujedinjene nacije u Opštoj deklaraciji o pravima čoveka proklamovale da detinjstvu pripada posebna briga i pomoć;

uverene da porodici, kao osnovnoj jedinici društva i prirodnoj sredini za razvoj i blagostanje svih njenih članova, a posebno dece, treba da bude pružena neophodna zaštita i pomoć kako bi mogla u potpunosti da preuzme odgovornosti u zajednici;

svesne činjenice da dete, u cilju potpunog i skladnog razvoja ličnosti, treba da raste u porodičnoj sredini, u atmosferi sreće, ljubavi i razumevanja;

smatraju da dete treba da bude u potpunosti pripremljeno da živi samostalno u društvu i da bude vaspitano u duhu ideala proklamovanih u Povelji Ujedinjenih nacija, a posebno u duhu mira, dostojanstva, tolerancije, slobode, ravnopravnosti i solidarnosti;

imajući u vidu da je potreba za posvećivanjem posebne brige za dete iznesena u Ženevskoj deklaraciji o pravima deteta iz 1924. godine i u Deklaraciji o pravima deteta koju su usvojile Ujedinjene nacije 1959. godine, i priznata u Opštoj deklaraciji o pravima čoveka, u Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima (posebno u čl. 23. i 24), u Međunarodnom paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (posebno u članu 10) i u statutima i odgovarajućim instrumentima specijalizovanih agencija i međunarodnih organizacija koje se bave zaštitom dece;

imajući u vidu, kako je naznačeno u Deklaraciji o pravima deteta, koju je usvojila Generalna skupština 20. novembra 1959. godine, da su „detetu, s obzirom na njegovu fizičku i mentalnu nezrelost, potrebni posebna zaštita i briga, uključujući odgovarajuću pravnu zaštitu, kako pre tako i posle rođenja“;

podsećajući na odredbe Deklaracije o socijalnim i pravnim principima koji se odnose na zaštitu i blagostanje dece, s posebnim osvrtom na nacionalno i međunarodno starateljstvo i usvojenje, Pravila Ujedinjenih nacija o standardnom minimumu u maloletničkom pravosuđu (Pekinška pravila) i Deklaraciju o zaštiti žena i dece u slučaju vanrednog stanja i oružanog sukoba;

svesne da u svim zemljama sveta ima dece koja žive u vanredno teškim uslovima i da je takvoj deci neophodna posebna briga;

uzimajući u obzir značaj tradicija i kulturnih vrednosti svakog naroda za zaštitu i skladan razvoj deteta;

svesne značaja međunarodne saradnje za poboljšanje uslova života dece u svim zemljama, posebno u zemljama u razvoju,

saglasile su se o sledećem:

¹ Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima deteta usvojena je 20. novembra 1989. godine na 44. zasedanju Generalne skupštine Ujedinjenih nacija u Njujorku. Stupila je na snagu 2. septembra 1991. godine (*Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori*, br. 15/90; *Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori*, br. 4/96, 2/97).

DEO I

Član 1.

Za svrhe ove konvencije, dete je ljudsko biće koje nije navršilo osamnaest godina života, ako se, na osnovu zakona koji se odnosi na dete, punoletstvo ne stiće ranije.

Član 2.

1. Države članice ove konvencije poštuju i obezbeđuju prava sadržana u Konvenciji svakom detetu pod svojom jurisdikcijom, bez ikakve diskriminacije i bez obzira na rasu, boju kože, pol, jezik, veroispovest, političko ili drugo ubeđenje, nacionalno, etničko ili socijalno poreklo, imovno stanje, onesposobljenost, rođenje ili drugi status deteta ili njegovog roditelja ili zakonitog staratelja.
2. Države članice preduzimaju sve potrebne mere kako bi se obezbedila zaštita deteta od svih oblika diskriminacije ili kazne zasnovane na statusu, aktivnostima, izraženom mišljenju ili ubeđenju roditelja, zakonitih staratelja ili članova porodice deteta.

Član 3.

1. U svim aktivnostima koje se tiču dece, bez obzira na to da li ih sprovode javne ili privatne institucije za socijalnu zaštitu, sudovi, administrativni organi ili zakonodavna tela, najbolji interesi deteta biće od primarnog značaja.
2. Države članice se obavezuju da detetu obezbede takvu zaštitu i brigu koja je neophodna za njegovu dobrobit, uzimajući u obzir prava i obaveze njegovih roditelja, zakonitih staratelja ili drugih pojedinaca koji su pravno odgovorni za dete i preduzimaju u tom cilju sve potrebne zakonodavne i administrativne mere.
3. Države članice se staraju da institucije, službe i ustanove koje su odgovorne za brigu ili zaštitu dece budu u skladu sa standardima koje su utvrdili nadležni organi, posebno u oblasti sigurnosti i zdravlja, po broju i podobnosti osoblja, kao i stručnog nadzora.

Član 4.

Države članice preduzimaju sve odgovarajuće zakonodavne, administrativne i ostale mere za ostvarivanje prava priznatih u ovoj konvenciji. U vezi sa ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, države članice preduzimaju takve mere maksimalno koristeći svoja raspoloživa sredstva, a gde je to potrebno, u okviru međunarodne saradnje.

Član 5.

Države članice poštuju odgovornosti, prava i dužnosti roditelja ili, ako je takav slučaj, članova šire porodice ili zajednice, kako je predviđeno lokalnim običajima, zakonskih staratelja ili drugih lica zakonski odgovornih za dete, da na način koji je u skladu sa razvojem sposobnosti deteta obezbede, upute i usmeravaju dete u ostvarivanju njegovih prava koja su priznata u ovoj konvenciji.

Član 6.

1. Države članice priznaju da svako dete samim rođenjem ima pravo na život.
2. Države članice obezbeđuju u najvećoj mogućoj meri opstanak i razvoj deteta.

Član 7.

1. Dete se prijavljuje odmah nakon rođenja i od rođenja ima pravo na ime, pravo na staranje, državljanstvo i, ako je to moguće, pravo da zna ko su mu roditelji i pravo na njihovo staranje.
2. Države članice obezbeđuju ostvarivanje ovih prava u skladu s nacionalnim zakonom i svojim obavezama u skladu s odgovarajućim međunarodnim instrumentima iz ove oblasti, posebno u slučajevima u kojima bi dete inače bilo apatrid.

Član 8.

1. Države članice se obavezuju da poštuju pravo deteta na očuvanje svog identiteta, uključujući državljanstvo, ime i porodične veze, kako je to priznato zakonom, bez nezakonitog mešanja.
2. U slučajevima kada je dete nelegalno lišeno nekih ili svih elemenata svog identiteta, države članice pružaju odgovarajuću pomoć i zaštitu kako bi mu što brže bio vraćen identitet.

Član 9.

1. Države članice obezbeđuju da nijedno dete ne bude odvojeno od svojih roditelja protiv njihove volje, osim kada nadležni organi na osnovu sudske odluke, u skladu s odgovarajućim zakonom i procedurama, da je takvo razdvajanje neophodno i u najboljem interesu deteta. Takva odluka može biti neophodna u određenom slučaju, kao npr. ako roditelji zlostavljaju ili zanemaruju dete ili ako žive odvojeno pa se mora doneti odluka o mestu stanovanja deteta.
2. U svakom postupku, u skladu sa tačkom 1, sve zainteresovane strane dobiće priliku da učestvuju u postupku i da iznesu svoje mišljenje.
3. Države članice poštuju pravo deteta koje je odvojeno od jednog ili oba roditelja da održava lične odnose i neposredne kontakte sa oba roditelja na stalnoj osnovi, osim ako je to u suprotnosti sa najboljim interesima deteta.
4. U slučajevima kada je razdvajanje posledica mera koju je preduzela država članica, kao što su pritvor, zatvor, izgnanstvo, deportacija ili smrt (uključujući smrt koja iz bilo kog razloga nastupi dok je osoba pod nadzorom države) jednog ili oba roditelja deteta, država članica će, na zahtev, roditeljima, detetu ili, ako je takav slučaj, drugom članu porodice, obezbediti osnovne informacije o mestu boravka odsutnog člana/članova porodice ako davanje takve informacije ne ide na štetu dobrobiti deteta. Države članice se nadalje staraju da podnošenje takvog zahteva samo po sebi ne povlači nikakve štetne posledice za zainteresovano lice/lica.

Član 10.

1. U skladu sa obavezom država članica, shodno članu 9. tačka 1, zahteve deteta ili njegovih roditelja da uđe u državu članicu ili je napusti radi spajanja porodice države članice rešavaju na pozitivan, human i ekspeditivan način. Države članice, takođe, obezbeđuju da podnošenje takvog zahteva ne povlači nikakve štetne posledice za podnosioca zahteva i članove njihove porodice.
2. Dete čiji roditelji žive u različitim državama ima pravo da održava lične veze i neposredne kontakte sa oba roditelja na stalnoj osnovi, osim pod izuzetnim okolnostima. U tom cilju i u skladu sa obavezom država članica, shodno članu 9. tačka 2, države članice poštuju pravo deteta i njegovih roditelja da napuste svaku zemlju, uključujući i sopstvenu, kao i da uđu u svoju zemlju. Pravo na napuštanje svake zemlje podleže samo onim ograničenjima koja su propisana zakonom i koja su potrebna radi zaštite nacionalne bezbednosti, javnog reda (*ordre public*), javnog zdravlja i morala ili prava i sloboda drugih i koja su u skladu sa ostalim pravima priznatim u ovoj konvenciji.

Član 11.

1. Države članice preduzimaju mere za borbu protiv nelegalnog transfera i nevraćanja dece iz inostranstva.
2. U tom cilju, države članice podstiču zaključivanje bilateralnih ili multilateralnih sporazuma ili pristupanje postojećim sporazumima.

Član 12.

1. Države članice obezbeđuju detetu koje je sposobno da formira svoje sopstveno mišljenje pravo slobodnog izražavanja tog mišljenja o svim pitanjima koja se tiču deteta, s tim što se mišljenju deteta posvećuje dužna pažnja u skladu sa godinama života i zrelošću deteta.
2. U tu svrhu, detetu se posebno daje prilika da bude saslušano u svim sudskim i administrativnim postupcima koji se odnose na njega, bilo neposredno ili preko zastupnika ili odgovarajućeg organa, na način koji je u skladu sa proceduralnim pravilima nacionalnog zakona.

Član 13.

1. Dete ima pravo na slobodu izražavanja koja obuhvata i slobodu da traži, prima i daje informacije i ideje svih vrsta, bez obzira na granice, bilo usmeno ili pismeno ili preko štampe, umetnosti ili nekog drugog medija po izboru deteta.
2. Ostvarivanje ovog prava može da podleže izvesnim ograničenjima, ali samo onim, koja su određena zakonom i koja su neophodna:
 - (a) radi poštovanja prava ili ugleda drugih; ili
 - (b) radi zaštite nacionalne bezbednosti, ili javnog reda (*ordre public*), ili javnog zdravlja ili morala.

Član 14.

1. Države članice poštuju pravo deteta na slobodu mišljenja, savesti i veroispovesti.
2. Države članice poštuju prava i dužnosti roditelja i, ako je takav slučaj, zakonitih staratelja da usmeravaju dete u ostvarivanju njegovog prava na način koji je u skladu sa razvojem njegovih sposobnosti.
3. Sloboda ispoljavanja veroispovesti ili ubeđenja može da podleže samo onim ograničenjima koja su propisana zakonom i koja su neophodna radi zaštite javne sigurnosti, reda, zdravlja ili morala ili osnovnih prava i sloboda drugih.

Član 15.

1. Države članice priznaju prava deteta na slobodu udruživanja i slobodu mirnog okupljanja.
2. Ne mogu se nametnuti nikakva ograničenja na ostvarivanje ovih prava, osim onih koja su u skladu sa zakonom i koja su neophodna u demokratskom društvu u interesu nacionalne bezbednosti ili javne sigurnosti, javnog reda (*ordre public*), zaštite javnog zdravlja ili morala ili zaštite prava i sloboda drugih.

Član 16.

1. Nijedno dete ne sme biti izloženo samovoljnom ili nezakonitom mešanju u njegov privatni i porodični život, dom ili ličnu prepisku, kao ni nezakonitim napadima na njegovu čast i ugled.
2. Dete ima pravo na zaštitu zakona od takvog mešanja ili napada.

Član 17.

- Države članice priznaju značajnu ulogu sredstava javnog informisanja i omogućavaju pristup deteta informacijama i materijalima iz različitih nacionalnih i međunarodnih izvora, posebno onih čiji je cilj unapređenje njegovog socijalnog, duhovnog i moralnog dobra i fizičkog i mentalnog zdravlja. U tom cilju, države članice:
- (a) podstiču sredstva javnog informisanja da šire informacije i materijale od socijalnog i kulturnog interesa za dete i u skladu sa članom 29;
 - (b) podstiču međunarodnu saradnju u proizvodnji, razmeni i širenju takvih informacija i materijala iz različitih kulturnih, nacionalnih i međunarodnih izvora;
 - (c) podstiču objavljivanje i širenje dečjih knjiga;
 - (d) podstiču sredstva javnog informisanja da posvete posebnu pažnju lingvističkim potrebama deteta koje pripada manjinskoj grupi ili koje je autohtonog porekla;
 - (e) podstiču razvoj odgovarajućih smernica za zaštitu deteta od informacija i materijala koji štete njegovom dobru, imajući u vidu odredbe čl. 13. i 18.

Član 18.

1. Države članice će uložiti sve napore, kako bi se uvažavalo načelo da oba roditelja imaju zajedničku odgovornost u podizanju i razvoju deteta. Roditelji ili, u zavisnosti od slučaja, zakoniti staratelji, imaju glavnu odgovornost za podizanje i razvoj deteta. Najbolji interesi deteta jesu njihova osnovna briga.
2. Radi garantovanja i unapređivanja prava sadržanih u ovoj konvenciji, države članice pružaju roditeljima i zako-

nitim starateljima odgovarajuću pomoć u obavljanju dužnosti vaspitavanja deteta i obezbeđuju razvoj institucija, objekata i službi za brigu o deci.

3. Države članice preduzimaju sve odgovarajuće mere kako bi obezbedile da se deca zaposlenih roditelja koriste uslugama dečjih ustanova i objekata.

Član 19.

1. Države članice preduzimaju sve odgovarajuće zakonodavne, administrativne, socijalne i obrazovne mere radi zaštite deteta od svih oblika fizičkog ili mentalnog nasilja, povreda ili zloupotrebe, zanemarivanja ili nemarnog odnosa, maltretiranja ili eksploatacije, uključujući i seksualnu zloupotrebu, dok je na brizi kod roditelja, zakonitih staratelja ili nekog drugog lica kome je poverena briga o detetu.

2. Takve zaštitne mere treba da obuhvate, po potrebi, efikasne postupke za ustanovljavanje socijalnih programa za obezbeđenje podrške neophodne detetu i onima kojima je poverena briga o detetu, kao i ostale oblike sprečavanja, utvrđivanja, prijavljivanja, prosljeđivanja, istrage, postupanja i praćenja slučajeva ovde navedenog zlostavljanja deteta i, po potrebi, obraćanja sudu.

Član 20.

1. Dete koje je privremeno ili trajno lišeno porodične sredine ili kojem, u njegovom najboljem interesu, nije dozvoljeno da ostane u tom krugu ima pravo na posebnu zaštitu i pomoć države.

2. Države članice, u skladu sa svojim nacionalnim zakonima, obezbeđuju alternativno staranje za takvo dete.

3. Takvo staranje treba da obuhvata, između ostalog, smeštaj u drugu porodicu, kafalah prema islamskom pravu, usvojenje ili, ako je neophodno, smeštaj u odgovarajuće ustanove za brigu o deci. Pri razmatranju rešenja, treba obratiti dužnu pažnju i na činjenicu da je poželjan kontinuitet u podizanju deteta, kao i na etničko, versko, kulturno i jezičko poreklo deteta.

Član 21.

Države članice koje priznaju i/ili dozvoljavaju sistem usvojenja obezbeđuju da najbolji interesi deteta budu odlučujući i:

(a) obezbeđuju da usvojenje deteta odobrava samo nadležni organ koji utvrđuje, u skladu sa odgovarajućim zakonima i procedurama i na osnovu svih relevantnih i pouzdanih informacija, da se usvojenje dozvoljava s obzirom na položaj deteta u odnosu na roditelje, rođake i zakonite staratelje i, ukoliko je tako propisano, da su se zainteresovana lica saglasila sa usvojenjem nakon upoznavanja sa svim bitnim činjenicama, a na osnovu stručnih mišljenja u meri u kojoj su ona nužna;

(b) priznaju da se međudržavno usvojenje može smatrati alternativnom mogućnošću brige o detetu ako se dete ne može smestiti u drugu porodicu ili biti usvojeno ili ako se o njemu ne može voditi briga na pogodan način u zemlji njegovog porekla;

(c) obezbeđuju da dete na koje se odnosi međudržavno usvojenje uživa zaštitu i standarde jednake onima koji postoje u slučaju nacionalnog usvojenja;

(d) preduzimaju sve odgovarajuće mere kako u slučaju međudržavnog usvojenja smeštaj ne bi imao za posledicu neopravdanu finansijsku korist za one koji u tome učestvuju;

(e) unapređuju, gde je to pogodno, ciljeve ovog člana zaključivanjem bilateralnih ili multilateralnih aranžmana ili sporazuma i nastoje, u tom okviru, da smeštaj deteta u drugoj zemlji sprovode nadležni organi ili tela.

Član 22.

1. Države članice preduzimaju odgovarajuće mere kako bi detetu koje traži status izbeglice ili koje se smatra izbeglicom, u skladu sa odgovarajućim međunarodnim ili nacionalnim zakonom i procedurama, bez obzira na to da li je dete u pratnji svojih roditelja ili nekog drugog lica ili ne, omogućile da dobije odgovarajuću zaštitu i humanitarnu pomoć u ostvarivanju prava utvrđenih ovom konvencijom i drugim međunarodnim instrumentima o pravima čoveka ili humanitarnom pravu, čije su članice pomenute države.

2. U tom cilju, države članice, ako smatraju za shodno, učestvuju u svim naporima Ujedinjenih nacija i drugih nadležnih međuvladinih ili nevladinih organizacija koje sarađuju sa Ujedinjenim nacijama, u cilju zaštite i pružanja

pomoći takvom detetu i nalaženja roditelja ili drugih članova porodice deteta izbeglice radi pribavljanja informacija neophodnih za spajanje sa njegovom porodicom. U slučajevima kada se ne mogu pronaći roditelji niti ostali članovi porodice, detetu se pruža jednaka zaštita kao i svoj drugoj deci koja su stalno ili privremeno lišena porodičnog kruga iz bilo kog razloga, kako je to utvrđeno ovom konvencijom.

Član 23.

1. Države članice priznaju da mentalno zaostalo ili fizički invalidno dete treba da uživa pun i dostojan život, u uslovima kojima se obezbeđuje njegovo dostojanstvo, podstiče samostalnost i olakšava aktivno učešće deteta u zajednici.
2. Države članice uvažavaju pravo invalidnog deteta na posebnu negu i podsticaje i obezbeđivati pomoć detetu koje za to ispunjava uslove i onima koji su odgovorni za staranje o njemu, a za koju je podnesen zahtev, zavisno od raspoloživih sredstava, i koja odgovara stanju deteta i uslovima roditelja ili drugih lica koja se staraju o detetu.
3. Uvažavajući posebne potrebne invalidnog deteta, pomoć u skladu s tačkom 2. pruža se besplatno uvek kad je to moguće, imajući u vidu finansijska sredstva roditelja ili drugih lica koja se staraju o detetu, i koja je tako osmišljena da invalidno dete ima efikasan pristup i dobija obrazovanje, obuku, usluge zdravstvene zaštite i rehabilitacije, pripremu za zapošljavanje i mogućnost rekreacije na način koji doprinosi ostvarivanju što potpunije društvene integracije i ličnog razvoja deteta, uključujući kulturni i duhovni razvoj.
4. Države članice unapređuju, u duhu međunarodne saradnje, razmenu odgovarajućih informacija u oblasti preventivne zaštite zdravlja i medicinskog, psihološkog i funkcionalnog lečenja invalidnog deteta, uključujući širenje i dostupnost informacija u vezi sa metodama obuke u cilju rehabilitacije i stručnog osposobljavanja, kako bi se državama članicama omogućilo da poboljšaju svoje mogućnosti i veštine i prošire svoja iskustva u tim oblastima. U tom cilju, posebna pažnja poklanja se potrebama zemalja u razvoju.

Član 24.

1. Države članice priznaju pravo deteta na najviši nivo zdravstvene i medicinske zaštite i na rehabilitaciju. Države članice će nastojati da ni jednom detetu ne bude uskraćeno pravo na takvu zdravstvenu zaštitu.
2. Države članice će se zalagati za potpuno ostvarivanje ovog prava i, posebno, preduzimati odgovarajuće mere za:
 - (a) smanjenje smrtnosti odojčadi i dece;
 - (b) obezbeđenje neophodne medicinske pomoći i zdravstvene zaštite svoj deci, sa naglaskom na razvoj primarne zdravstvene zaštite;
 - (c) suzbijanje bolesti i pothranjenosti, uključujući u okviru primarne zdravstvene zaštite, između ostalog, primenu lako dostupne tehnologije i obezbeđujući adekvatne hranjive namirnice i čistu vodu za piće, uzimajući u obzir opasnosti i rizik zagađenja životne sredine;
 - (d) obezbeđenje odgovarajuće zaštite majke pre i posle rođenja deteta;
 - (e) omogućavanje svim segmentima društva, posebno roditeljima i deci, da budu informisani i da im se pruži podrška u korišćenju osnovnih znanja o zdravlju, ishrani deteta, prednostima dojenja, higijeni i higijenskim uslovima životne sredine, kao i sprečavanju nesreća;
 - (f) razvoj preventivne zdravstvene zaštite, savete roditeljima i obrazovanje i pružanje usluga u vezi s planiranjem porodice.
3. Države članice preduzimaju sve efikasne i odgovarajuće mere za ukidanje tradicionalne prakse koja šteti zdravlju dece.
4. Države članice preuzimaju na sebe obavezu da unapređuju i podstiču međunarodnu saradnju u cilju postepenog postizanja potpune realizacije prava iz ovog člana. U tom pogledu, posebno će se uzeti u obzir potrebe zemalja u razvoju.

Član 25.

Države članice uvažavaju pravo deteta, koje su nadležni organi zbrinuli radi staranja, zaštite ili lečenja njegovog fizičkog ili mentalnog zdravlja, na periodične provere lečenja koja se obezbeđuje detetu i svih ostalih okolnosti od značaja za njegovo zbrinjavanje.

Član 26.

1. Države članice uvažavaju pravo svakog deteta da koristi socijalnu zaštitu, uključujući socijalno osiguranje, i preduzimaju sve mere neophodne za puno ostvarivanje tog prava u skladu sa nacionalnim zakonima.
2. Ove povlastice, ako je to moguće, treba da se pružaju, uzimajući u obzir sredstva i uslove deteta i lica koja su odgovorna za izdržavanje deteta, kao i sve druge okolnosti značajne za zahteve za povlastice koje podnesi dete ili koji se podnesu u njegovo ime.

Član 27.

1. Države članice priznaju pravo svakog deteta na životni standard primeren fizičkom, mentalnom, duhovnom, moralnom i društvenom razvoju deteta.
2. Roditelj(i) ili druga lica odgovorna za dete imaju prvenstveno odgovornost da, u okviru svojih sposobnosti i finansijskih mogućnosti, obezbede životne uslove potrebne za razvoj deteta.
3. Države članice, u skladu s nacionalnim uslovima i svojim mogućnostima, preduzimaju odgovarajuće mere za pomoć roditeljima i drugim licima odgovornim za dete, radi ostvarivanja ovog prava i, u slučaju potrebe, obezbeđuju materijalnu pomoć i programe potpore, posebno u pogledu ishrane, odeće i stanovanja.
4. Države članice preduzimaju sve odgovarajuće mere kako bi obezbedile da dete dobija izdržavanje od roditelja ili drugih lica koja su finansijski odgovorna za dete, kako u okviru države članice tako i iz inostranstva. Posebno, ako lice koje je finansijski odgovorno za dete ne živi u istoj državi u kojoj i dete, države članice podstiču pristupanje međunarodnim sporazumima, odnosno zaključenje takvih sporazuma, kao i drugih odgovarajućih aranžmana.

Član 28.

1. Države članice priznaju pravo deteta na obrazovanje i, radi postepenog ostvarenja tog prava na osnovu jednakih mogućnosti, posebno:
 - (a) proglašavaju osnovno obrazovanje obaveznim i besplatnim za sve;
 - (b) podstiču razvoj različitih oblika srednjoškolskog obrazovanja, uključujući opšte i stručno obrazovanje, koje je dostupno svoj deci i preduzimaju odgovarajuće mere kao što su uvođenje besplatnog obrazovanja i pružanje finansijske pomoći u slučaju potrebe;
 - (c) svima omogućavaju sticanje visokog obrazovanja na osnovu sposobnosti, koristeći prikladna sredstva;
 - (d) svoj deci stavljaju na raspolaganje obrazovne i stručne informacije i usluge profesionalne orijentacije;
 - (e) preduzimaju mere za podsticanje redovnog pohađanja škole i smanjenje ispisivanja iz škole.
2. Države članice preduzimaju sve odgovarajuće mere kako bi se disciplina u školama mogla sprovoditi na način koji je u skladu sa ljudskim dostojanstvom deteta i ovom konvencijom.
3. Države članice unapređuju i podstiču međunarodnu saradnju o pitanjima koja se odnose na obrazovanje, posebno radi doprinosa eliminaciji neznanja i nepismenosti u svetu i olakšanja pristupa nauci, tehničkom znanju i savremenim metodama nastave. U tom pogledu, posebna pažnja se poklanja potrebama zemalja u razvoju.

Član 29.

1. Države članice saglasne su da obrazovanje deteta treba da bude usmereno na:
 - (a) razvoj ličnosti deteta i razvoj obdarenosti i mentalnih i fizičkih sposobnosti do krajnjih granica;
 - (b) razvoj poštovanja prava čoveka i osnovnih sloboda, kao i poštovanje principa sadržanih u Povelji Ujedinjenih nacija;
 - (c) razvoj poštovanja roditelja deteta, njegovog kulturnog identiteta, jezika i vrednosti, nacionalnih vrednosti zemlje u kojoj dete živi i zemlje iz koje ono potiče, kao i civilizacija koje su različite od njegove;
 - (d) pripremu deteta za odgovoran život u slobodnom društvu, u duhu razumevanja, mira, tolerancije, jednakosti polova i prijateljstva među svim narodima, etničkim, nacionalnim i verskim grupama i licima autohtonog porekla;
 - (e) razvoj poštovanja prirodne sredine.
2. Nijedna odredba ovog člana, kao ni člana 28, ne sme se tumačiti tako da se ograničava sloboda pojedinaca i tela da osnivaju i upravljaju obrazovnim ustanovama, imajući uvek u vidu poštovanje principa izloženih u tački 1. ovog člana i pod uslovom da je obrazovanje u takvim institucijama u skladu sa minimalnim standardima koje može propisati država.

Član 30.

U onim državama u kojima postoje etničke, verske ili jezičke manjine ili lica autohtonog porekla, dete koje pripada takvoj manjini ili je autohtonog porekla ne sme biti lišeno prava, u zajednici sa ostalim pripadnicima grupe, na svoju kulturu, ispovedanje svoje vere i vršenje verskih obreda ili upotrebu svog jezika.

Član 31.

1. Države članice priznaju pravo deteta na odmor i slobodno vreme, na igru i rekreaciju koja odgovara uzrastu deteta i slobodno učešće u kulturnom životu i umetnosti.
2. Države članice poštuju i unapređuju pravo deteta na puno učešće u kulturnom i umetničkom životu i podstiču pružanje odgovarajućih i jednakih mogućnosti za kulturne, umetničke, rekreativne i slobodne aktivnosti.

Član 32.

1. Države članice priznaju pravo deteta na zaštitu od ekonomske eksploatacije i rada na poslu koji može biti opasan ili ometati obrazovanje deteta ili štetiti zdravlju deteta, odnosno njegovom fizičkom, mentalnom, duhovnom, moralnom ili socijalnom razvoju.
2. Države članice preduzimaju zakonodavne, administrativne, socijalne i obrazovne mere za primenu odredaba ovog člana. U tom cilju, a imajući u vidu odgovarajuće odredbe drugih međunarodnih instrumenata, države članice posebno:
 - (a) određuju minimalnu starost za zapošljavanje;
 - (b) obezbeđuju regulisanje radnog vremena i uslova rada;
 - (c) određuju odgovarajuće kazne ili druge sankcije kako bi se osigurala efikasna primena odredaba ovog člana.

Član 33.

Države članice preduzimaju sve odgovarajuće mere, uključujući zakonodavne, administrativne, socijalne i obrazovne mere, za zaštitu dece od nelegalne upotrebe opojnih droga i psihotropnih supstanci, kako je definisano odgovarajućim međunarodnim ugovorima, i za sprečavanje korišćenja dece u nelegalnoj proizvodnji i trgovini tim supstancama.

Član 34.

- Države članice obavezuju se da zaštite dete od svih oblika seksualnog izrabljivanja i seksualne zloupotrebe. U tom cilju, države članice posebno preduzimaju sve odgovarajuće nacionalne, bilateralne i multilateralne mere za sprečavanje:
- (a) navođenja ili prisiljavanja deteta da učestvuje u nezakonitim seksualnim aktivnostima;
 - (b) eksploatorskog korišćenja dece u prostituciji ili drugim nezakonitim seksualnim radnjama;
 - (c) eksploatorskog korišćenja dece u pornografskim predstavama i časopisima.

Član 35.

Države članice preduzimaju sve odgovarajuće nacionalne, bilateralne i multilateralne mere za sprečavanje otmice, prodaje ili trgovine decom u bilo kom cilju i u bilo kom obliku.

Član 36.

Države članice štite dete od svih drugih oblika eksploatacije štetne za dete.

Član 37.

Države članice obezbeđuju da:

- (a) nijedno dete ne bude izloženo mučenju ili drugim okrutnim, neljudskim ili ponižavajućim postupcima ili kazni. Smrtna kazna i doživotna robija bez mogućnosti puštanja na slobodu ne može se izreći za krivična dela koja su učinila lica mlađa od osamnaest godina;
- (b) nijedno dete ne može biti lišeno slobode nezakonito ili samovoljno. Hapšenje, pritvor ili zatvor za dete mora biti u skladu sa zakonom i koristiti se samo kao poslednja moguća mera i za najkraće moguće vreme;
- (c) sa detetom lišenim slobode postupa se tako što se poštuje dostojanstvo ljudske ličnosti, kao i na način kojim se uzimaju u obzir potrebe lica njegovih godina. Svako dete lišeno slobode odvaja se od odraslih, osim ako se ne smatra da je to u najboljem interesu deteta, i ima pravo da održava kontakt sa svojom porodicom preko pisama i poseta, osim u izuzetnim slučajevima;
- (d) svako dete lišeno slobode ima pravo na hitnu pravnu i drugu odgovarajuću pomoć, pravo da pred sudom ili drugim nadležnim, nezavisnim i nepristrasnim organom postavi pitanje zakonitosti lišavanja slobode, kao i pravo na hitnu odluku o tom pitanju.

Član 38.

1. Države članice obavezuju se da poštuju i obezbede poštovanje pravila međunarodnog humanitarnog prava koja se primenjuju na njih u oružanim sukobima, a koja se odnose na dete.
2. Države članice preduzimaju sve praktično izvodljive mere kako lica koja još nisu navršila petnaest godina života ne bi neposredno učestvovala u sukobima.
3. Države članice se uzdržavaju od regrutovanja u oružane snage lica koja još nisu navršila petnaest godina života. Pri regrutovanju onih lica koja su navršila petnaest godina života, ali ne osamnaest, države članice nastoje da daju prednost najstarijima.
4. U skladu sa obavezama na osnovu međunarodnog humanitarnog prava da štite civilno stanovništvo u oružanim sukobima, države članice preduzimaju sve praktično izvodljive mere kako bi obezbedile zaštitu i brigu o deci pogođenoj oružanim sukobom.

Član 39.

Države članice preduzimaju sve odgovarajuće mere za bolji fizički i psihički oporavak i socijalnu reintegraciju deteta koje je žrtva nekog oblika zanemarivanja, eksploatacije, zloupotrebe, mučenja ili nekog drugog oblika okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja ili oružanih sukoba. Takav oporavak i reintegracija odvijaju se u sredini koja podstiče zdravlje, samopoštovanje i dostojanstvo deteta.

Član 40.

1. Države članice priznaju pravo svakog deteta za koje se tvrdi ili koje je optuženo ili za koje je utvrđeno da je prekršilo krivični zakon da se s njim postupa na način kojim se podstiče njegovo osećanje dostojanstva i vrednosti, što jača njegovo poštovanje prava čoveka i osnovne slobode drugih i pri čemu se uzimaju u obzir uzrast deteta i želja da se poboljša njegova reintegracija i da ono preuzme konstruktivnu ulogu u društvu.
2. U tom cilju i imajući u vidu odgovarajuće odredbe međunarodnih instrumenata, države članice posebno obezbeđuju:
 - (a) da se ni za jedno dete neosnovano ne tvrdi, da ne bude optuženo ili da se ne smatra da je prekršilo krivični zakon zbog dela ili propusta koji nisu zabranjeni nacionalnim ili međunarodnim zakonima u vreme kada su učinjeni;
 - (b) da se svakom detetu za koje se tvrdi ili koje je optuženo za kršenje krivičnog zakona daju barem sledeće garancije:
 - (i) da se smatra nevinim dok se krivica ne dokaže po zakonu,
 - (ii) da bude odmah i direktno obavešteno o optužbama protiv sebe i, ukoliko je primereno, preko svojih roditelja ili zakonskih staratelja i da ima pravnu ili drugu odgovarajuću pomoć u pripremi i prezentiranju svoje odbrane,
 - (iii) da se postupak vodi bez odugovlačenja od strane nadležnog, nezavisnog i nepristrasnog organa ili sudskog tela, u pravičnom saslušanju u skladu sa zakonom, uz prisustvo pravnog ili drugog odgovarajućeg zastupnika, i, osim ukoliko se ne smatra da to nije u najboljem interesu deteta, posebno uzimajući u obzir njegove godine ili položaj njegovih roditelja ili zakonskih staratelja,
 - (iv) da ne bude prisiljeno da svedoči ili da prizna krivicu; da se ispituju ili da budu ispitani svedoci druge strane i da

se obezbedi učešće i ispitivanje njegovih svedoka pod jednakim uslovima, (v) da, ukoliko se smatra da je prekršilo krivični zakon, ovu odluku i svaku dosuđenu meru koja iz toga proizlazi, ponovo razmatra viši, nadležni, nezavisni i nepristrasni organ ili sudsko telo u skladu sa zakonom, (vi) da ima besplatnu pomoć prevodioca ukoliko dete ne može da razume ili ne govori jezik koji se koristi, i (vii) da se poštuje njegova privatnost na svim nivoima postupka.

3. Države potpisnice će nastojati da podstiču donošenje zakona, postupaka, uspostavljanje organa i ustanova primenljivih na decu za koju se tvrdi, koja su optužena i za koju se smatra da su prekršili krivični zakon, a posebno: (a) utvrđivanje najniže starosti ispod koje deca ne mogu biti smatrana sposobnim za kršenje krivičnog zakona; (b) kad god je moguće i poželjno, mere za postupanje sa takvom decom, bez pribegavanja sudskom postupku, s tim da ljudska prava i zakonska zaštita budu u potpunosti poštovana.

Raznolikost raspoloživih mogućnosti kao što su briga, savetovanje, nadzor; pravno zastupanje; uslovno kažnjavanje; prihvata; obrazovanje i programi stručnog usmeravanja i druge mogućnosti institucionalne brige biće na raspolaganju da bi se obezbedilo da se sa decom postupa na način koji odgovara njihovom dobu i koji je proporcionalan i okolnostima i učinjenom delu.

Član 41.

Nijedna odredba ove konvencije neće uticati na bilo koje druge odredbe koje više doprinose ostvarivanju prava deteta, a koje se eventualno nalaze:

- (a) u zakonima države članice ili
- (b) u međunarodnom pravu koje ta država primenjuje.

DEO II

Član 42.

Države članice obavezuju se da sa principima i odredbama Konvencije što šire i na odgovarajući i aktivan način upoznaju kako odrasla lica tako i decu.

Član 43.

1. Radi razmatranja postignutog napretka država članica u izvršavanju obaveza preuzetih na osnovu ove konvencije, osniva se Komitet za prava deteta koji vrši funkcije navedene u daljem tekstu.

2. Komitet sačinjava osamnaest eksperata visokih moralnih kvaliteta i priznate kompetentnosti u oblasti na koju se odnosi ova Konvencija. Članove Komiteta biraju države članice iz redova svojih državljana i oni obavljaju svoje dužnosti u ličnom svojstvu, pri čemu se vodi računa o podjednakoј geografskoј zastupljenosti, kao i o glavnim pravnim sistemima.

(...)

Član 44.

1. Države članice obavezuju se da Komitetu preko generalnog sekretara Ujedinjenih nacija podnose izveštaje o merama koje su usvojile, a koje doprinose ostvarivanju prava koja su ovde priznata, kao i o napretku postignutom u ostvarivanju tih prava:

- (a) u roku od dve godine od stupanja Konvencije na snagu u državama članicama;
- (b) nakon toga, svakih pet godina.

2. U izveštajima pripremljenim u skladu s ovim članom ukazaće se na faktore i teškoće, ako ih ima, koji utiču na stepen ostvarivanja obaveza po ovoj konvenciji. Izveštaji treba da sadrže dovoljno informacija na osnovu kojih će Komitet imati potpun uvid u primenu Konvencije u odnosnoj zemlji.

3. Država članica koja je podnela sveobuhvatan prvi izveštaj Komitetu, ne mora u svojim narednim izveštajima koji se podnose u skladu s tačkom 1(b) ponavljati osnovne informacije koje je prethodno već dala.

4. Komitet može zatražiti od država članica dodatne informacije koje se odnose na primenu Konvencije.

5. Komitet podnosi Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija, preko Ekonomskog i socijalnog saveta, svake dve godine izveštaje o svojim aktivnostima.
6. Države članice stavljaju izveštaje na uvid javnosti u svojim zemljama.

Član 45.

Radi podsticanja efikasne primene Konvencije i ohrabivanja međunarodne saradnje u oblasti o kojoj je reč u ovoj konvenciji:

- (a) specijalizovane agencije, UNICEF i drugi organi Ujedinjenih nacija imaju pravo na prisustvo svog predstavnika prilikom razmatranja primene onih odredaba ove konvencije koje su u njihovoj nadležnosti. Komitet može pozvati specijalizovane agencije, UNICEF i druge organe Ujedinjenih nacija da podnesu izveštaje o primeni Konvencije u oblastima koje su u okviru njihovih aktivnosti;
- (b) Komitet, ako smatra za shodno, dostavlja specijalizovanim agencijama, UNICEF-u i drugim nadležnim telima izveštaje država članica koji sadrže zahtev ili ukazuju na potrebu za stručnim savetima ili pomoći, zajedno sa eventualnim zapažanjima i predlozima u vezi s tim molbama ili potrebama;
- (c) Komitet može dati preporuku Generalnoj skupštini da zatraži od generalnog sekretara da u ime Komiteta prouči određena pitanja koja se odnose na pravo deteta;
- (d) Komitet može da daje predloge i opšte preporuke koji se zasnivaju na informacijama primljenim u skladu sa čl. 44. i 45. ove konvencije. Takvi predlozi i opšte preporuke dostavljaju se zainteresovanim državama članicama, a Generalna skupština se o njima obaveštava uz eventualne komentare država članica.
- (...)

FAKULTATIVNI PROTOKOL O PRODAJI DECE, DEČJOJ PROSTITUCIJI I DEČJOJ PORNOGRAFIJI, UZ KONVENCIJU O PRAVU DETETA (2000)¹

(izvodi)

Države ugovornice ovog protokola,

imajući u vidu da bi, radi daljeg postizanja ciljeva Konvencije o pravima deteta i sprovođenja njenih odredaba, a posebno članova 1, 11, 21, 32, 33, 34, 35. i 36, bilo prikladno da se prošire mere koje države ugovornice treba da preduzmu kako bi garantovale zaštitu deteta od prodaje dece, dečje prostitucije i dečje pornografije;

imajući takođe u vidu da Konvencija o pravima deteta priznaje pravo deteta da bude zaštićeno od ekonomskog iskorišćavanja i od obavljanja bilo kog rada koji bi mogao da bude opasan ili bi ometao školovanje deteta ili bi bio štetan po zdravlje deteta ili fizički, mentalni, duhovni, moralni ili društveni razvoj deteta;

teško zabrinute ozbiljnom i rastućom međunarodnom trgovinom dece u svrhu prodaje dece, dečje prostitucije i dečje pornografije;

duboko zabrinute raširenom i kontinuiranom praksom seksualnog turizma, koji decu čini posebno ranjivim, budući da ta praksa neposredno podstiče prodaju dece, dečju prostituciju i dečju pornografiju;

prihvatajući da je jedan broj posebno ranjivih grupa, uključujući žensku decu, izložen većem riziku seksualnog iskorišćavanja i da su ženska deca neproporcionalno zastupljena među seksualno iskorišćavanima;

zabrinute zbog sve veće dostupnosti dečje pornografije na Internetu i u drugim tehnologijama i razvoju podsećajući na Konferenciju o borbi protiv dečje pornografije na Internetu, održanoj u Beču 1999. godine, a posebno na njen zaključak kojim poziva na univerzalnu inkriminaciju proizvodnje, distribucije, izvoza, prenoša, uvoza, namernog posedovanja i reklamiranja dečje pornografije, i naglašavajući značaj tešnje saradnje i partnerstva između vlada i Internet industrije;

verujući da će ukidanje prodaje dece, dečje prostitucije i dečje pornografije biti lakše ako se usvoji holistički pristup, uz naglašavanje faktora koji tome doprinose, uključujući nedovoljnu razvijenost, siromaštvo, privredne disparitete, nejednaku društveno-ekonomsku strukturu, nefunkcionalne porodice, nedostatak obrazovanja, migraciju iz sela u grad, diskriminaciju među polovima, neodgovorno seksualno ponašanje odraslih, štetne tradicionalne običaje,

¹ Fakultativni protokol o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji, uz Konvenciju o pravima deteta, usvojen rezolucijom Generalne skupštine UN, 25. maja 2000. godine. Stupio na snagu 10. novembra 2002. godine (*Službeni list SRJ – Međunarodni ugovori*, br. 7/2002).

oružane sukobe i trgovinu dece;

verujući isto tako da su potrebni naponi za jačanje svesti javnosti kako bi se smanjila potražnja za prodajom dece, dečjom prostitucijom i dečjom pornografijom i verujući dalje u značaj globalnog partnerstva među svim činiocima kao i boljeg sprovođenja zakona na nacionalnom nivou;

imajući u vidu odredbe međunarodnih pravnih dokumenata relevantnih za zaštitu dece, uključujući Hašku konvenciju o zaštiti dece i saradnji u vezi sa međunarodnim usvojenjem, Hašku konvenciju o građanskim aspektima međunarodne otmice deteta, Hašku konvenciju o jurisdikciji, primenjivom pravu, priznavanju, sprovođenju i saradnji u pogledu roditeljske odgovornosti i mera za zaštitu dece i Konvenciju Međunarodne organizacije rada br. 182. o zabrani i hitnoj akciji za suzbijanje najtežih oblika dečjeg rada;

ohrabrene ogromnom podrškom Konvenciji o pravima deteta, što pokazuje široko opredeljenje koje postoji za unapređenje i zaštitu prava deteta;

prihvatajući značaj sprovođenja odredaba Programa akcije za sprečavanje prodaje dece, dečje prostitucije i dečje pornografije i Deklaracije i Agende za akciju usvojenih na Svetskom kongresu protiv komercijalnog seksualnog iskorišćavanja dece, u Stokholmu 27–31. avgusta 1996. godine, i drugih relevantnih odluka i preporuka odgovarajućih međunarodnih tela;

posvećujući dužnu pažnju značaju tradicija i kulturnih vrednosti svakog naroda za zaštitu i skladan razvoj deteta, *saglasile* su se o sledećem:

Član 1.

Države ugovornice će zabraniti prodaju dece, dečju prostituciju i dečju pornografiju, kao što je predviđeno ovim protokolom.

Član 2.

U smislu ovog protokola:

(a) prodaja dece podrazumeva bilo koju radnju ili transakciju kojim bilo koje lice ili grupa lica daju neko dete nekom drugom za novčanu ili bilo koju drugu naknadu;

(b) dečja prostitucija podrazumeva korišćenje dece u seksualnim aktivnostima za novčanu ili bilo koju drugu naknadu;

(c) dečja pornografija podrazumeva bilo kakvo predstavljanje, bilo kojim sredstvom, deteta u stvarnim ili simuliranim eksplicitnim seksualnim aktivnostima ili bilo kakvo predstavljanje seksualnih delova tela (primarnih i seksualnih organa deteta), prvenstveno u seksualne svrhe.

Član 3.

1. Svaka država ugovornica će obezbediti, kao minimum, da sledeće radnje i delatnosti budu u punoj meri obuhvaćene njenim krivičnim ili kaznenim zakonom, bez obzira da li su takva dela izvršena u zemlji ili transnacionalno, odnosno na individualnoj ili organizovanoj osnovi:

(a) u kontekstu prodaje dece, kao što je definisano u članu 2:

(i) nuđenje, isporuka ili prihvatanje, bilo kojim sredstvima, nekog deteta u svrhu:

a. seksualnog iskorišćavanja deteta

b. prebacivanja organa deteta radi ostvarivanja profita

c. korišćenje deteta za prinudni rad, i

(ii) neodgovarajuće navođenje, od strane posrednika, na pristanak da se usvoji neko dete kršenjem važećih međunarodnopravnih instrumenata o usvajanju;

(b) nuđenje, dobijanje, nabavljanje ili obezbeđivanje deteta za potrebe dečje prostitucije kao što je definisano u članu 2;

c) proizvodnja, distribucija, širenje, uvoz, izvoz, nuđenje, prodaja ili posredovanje, u gornje svrhe, dečje pornografije kao što je definisana u članu 2.

2. Zavisno od odredaba nacionalnog zakona države ugovornice, isto će važiti i za pokušaj da se izvrši bilo koje od navedenih dela, kao i za saučestvovanje ili učešće u bilo kom od navedenih dela.

3. Svaka država ugovornica će na takva dela primenjivati odgovarajuće kazne koje uzimaju u obzir njihovu tešku prirodu.

4. Zavisno od odredaba svog nacionalnog zakona, svaka država ugovornica preduzeće mere, tamo gde je to odgo-

varajuće, da utvrdi odgovornost pravnih lica za dela utvrđena u stavu 1. ovog člana. Zavisno od pravnih principa države ugovornice, takva odgovornost pravnih lica može biti krivična, građanska ili upravna.

5. Države ugovornice preduzeće sve odgovarajuće pravne i upravne mere kako bi obezbedile da sva lica uključena u usvajanje deteta postupe u skladu sa važećim međunarodnim pravnim dokumentima.

Član 4.

1. Svaka država ugovornica preduzeće potrebne mere kako bi se utvrdila njena nadležnost nad delima pomenutim u članu 3. stav 1, kada se ta dela čine na njenoj teritoriji, brodu ili u avionu registrovanim u toj državi.

2. Svaka država ugovornica će preduzimati potrebne mere kako bi se utvrdila njena nadležnost nad delima pomenutim u članu 3. stav 1, u sledećim slučajevima:

(a) kada je navedeni izvršilac državljanin te države ili lice koje ima prebivalište na njenoj teritoriji;

(b) kada je žrtva državljanin te države.

3. Svaka država ugovornica će takođe preduzimati potrebne mere kako bi se utvrdila nadležnost nad gore pomenutim delima kada je navodni izvršilac prisutan na njenoj teritoriji i ona ga ne izruči nekoj drugoj državi ugovornici na osnovu toga što je delo izvršio jedan od njenih državljana.

4. Ovaj protokol ne isključuje bilo koju krivičnu nadležnost u skladu sa domaćim zakonom.

Član 5.

1. Smatraće se da su dela iz člana 3. stav 1. podložna ekstradiciji po svim ugovorima o ekstradiciji koji postoje između država ugovornica i biće uključena kao dela koja podležu ekstradiciji u svaki ugovor o ekstradiciji naknadno zaključen između njih, u skladu sa uslovima u tim ugovorima.

2. Ako neka država ugovornica koja uslovljava ekstradiciju postojanjem ugovora dobije zahtev za ekstradiciju od neke druge države ugovornice sa kojom nema ugovor o izručenju, ona može smatrati ovaj protokol pravnim osnovom za izručenje u pogledu takvih dela. Ekstradicija podleže uslovima predviđenim zakonom zamoljene države.

3. Države ugovornice koje ekstradiciju ne uslovljavaju postojanjem ugovora, priznaće da takva dela povlače ekstradiciju između njih, zavisno od uslova predviđenih zakonom zamoljene države.

4. Ovakva dela će se, u cilju ekstradicije između država ugovornica, smatrati počinjenim ne samo na mestu izvršenja nego i na teritorijama država od kojih se traži da utvrde svoju nadležnost u skladu sa članom 4.

5. Ako se zahtev za ekstradiciju uputi povodom dela opisanih u članu 3. stav 1, i zamoljena država ugovornica ne izruči ili neće da izruči izvršioca na osnovu njegovog državljanstva, ta država će preduzeti odgovarajuće mere da preda slučaj svojim nadležnim organima u cilju gonjenja.

Član 6.

1. Države ugovornice će pružiti jedna drugoj najveću meru pomoći u vezi sa istražnim radnjama ili krivičnim postupkom, odnosno postupkom za ekstradiciju u vezi sa delima navedenim u članu 3. stav 1, uključujući pomoć o prihvatanju dokaza koji su im na raspolaganju, a neophodni su za postupak.

2. Države ugovornice će izvršavati svoje obaveze iz stava 1. ovog člana u skladu sa svim postojećim ugovorima ili drugim aranžmanima o uzajamnoj pravnoj pomoći između njih. U odsustvu takvih ugovora ili aranžmana, države ugovornice će jedna drugoj pružati pomoć u skladu sa svojim unutrašnjim pravom.

Član 7.

Države ugovornice će, zavisno od odredaba svog nacionalnog prava:

(a) preduzimati mere da obezbede zaplenu i konfiskaciju, primereno okolnostima, sledećeg:

(i) robe, kao što su materijali, sredstva i druge instrumentalije koje se koriste da bi se izvršila ili omogućila dela iz ovog protokola, i

(ii) prihoda ostvarenih ovim delima;

(b) izvršiti zahteve neke druge države ugovornice za zaplenu ili konfiskaciju robe ili prihoda pomenutih u tački a(i) i (ii);

(c) preduzeti mere koje imaju za cilj zatvaranje, privremeno ili trajno, prostorija korišćenih da bi se izvršila takva dela.

Član 8.

1. Države ugovornice će usvojiti odgovarajuće mere za zaštitu prava i interesa dece žrtava postupaka zabranjenih ovim protokolom u svim fazama krivičnog postupka, naročito:
 - (a) priznavanjem ranjivosti dece žrtava i prilagođavanjem postupaka kako bi se priznale njihove posebne potrebe, uključujući njihove posebne potrebe kad se pojavljuju u svojstvu svedoka;
 - (b) obaveštavanjem dece žrtava o njihovim pravima, njihovoj ulozi i obimu, vremenskom rasporedu i napredovanju postupka i ishodu njihovih slučajeva;
 - (c) dopuštanjem da se predstave i razmotre gledišta, potrebe i preokupacije dece žrtava, u postupku u kom su pogodeni njihovi lični interesi, na način koji je u skladu sa pravilima nacionalnog procesnog prava;
 - (d) obezbeđivanjem odgovarajućih usluga podrške dece žrtvama tokom čitavog pravnog postupka;
 - (e) zaštitom, kada je to odgovarajuće, privatnosti i identiteta dece žrtava i preduzimanjem mera u skladu sa nacionalnim pravom kako bi se izbeglo nepodesno širenje informacija koje bi mogle dovesti do identifikovanja dece žrtava;
 - (f) obezbeđivanjem, u odgovarajućim slučajevima, bezbednosti dece žrtava, kao i njihovih porodica i svedoka koji svedoče sa njihove strane, od zastrašivanja i odmazde;
 - (g) izbegavanjem nepotrebnog odlaganja razmatranja slučajeva i izvršavanja naloga ili odluka o davanju obeštećenja deci žrtvama.
2. Države ugovornice će obezbediti da neizvesnost u pogledu stvarnog uzrasta žrtve ne spreči pokretanje krivične istrage, uključujući istražne radnje usmerene na utvrđivanje uzrasta žrtve.
3. Države ugovornice će obezbediti da se u postupanju sistema krivičnog pravosuđa sa decom žrtvama dela opisanih u ovom protokolu, prvenstveno rukovodi najboljim interesom deteta.
4. Države ugovornice će, u odgovarajućim slučajevima, usvojiti mere kako bi zaštitile bezbednost i integritet lica i/ili organizacija uključenih u sprečavanje i/ili zaštitu i rehabilitaciju žrtava takvih dela.
5. Nijedna odredba ovog člana neće se tumačiti tako da utiče ili da nije u skladu sa pravima optuženog na pravično i nepristrasno suđenje.

Član 9.

1. Države ugovornice će usvojiti ili jačati, sprovesti i širiti obaveštenost o zakonima, upravnim merama, socijalnoj politici i programima, kako bi sprečile dela pomenuta u ovom protokolu. Posebna pažnja poklanjaće se zaštiti dece koja su posebno ranjiva u odnosu na takva dela.
2. Države ugovornice će jačati svest javnosti u celini, uključujući i decu, kroz obaveštavanje pomoću svih odgovarajućih sredstava, obrazovanje i obuku, o preventivnim merama i štetnim posledicama dela pomenutih u ovom protokolu. Pri ispunjavanju svojih obaveza iz ovog člana, države ugovornice će ohrabrivati učešće zajednice i posebno dece i dece žrtava u takvom obaveštavanju i obrazovanju i obuci, uključujući na međunarodnom nivou.
3. Države ugovornice preduzeće sve izvodljive mere u cilju obezbeđivanja svake odgovarajuće pomoći žrtvama takvih dela, uključujući njihovu punu socijalnu reintegraciju i njihov kompletan fizički i psihološki oporavak.
4. Države ugovornice obezbediće da sva deca žrtve dela opisanih u ovom protokolu imaju pristup odgovarajućim postupcima kako bi tražila, bez diskriminacije, obeštećenje od pravno odgovornih lica.
5. Države ugovornice preduzeće odgovarajuće mere koje imaju za cilj da efikasno zabrane proizvodnju i rasturanje materijala u kojima se reklamiraju dela opisana u ovom protokolu.

Član 10.

1. Države ugovornice preduzeće sve neophodne korake da ojačaju međunarodnu saradnju multilateralnim, regionalnim i bilateralnim aranžmanima za sprečavanje, otkrivanje, istragu, gonjenje i kažnjavanje lica odgovornih za dela koja uključuju prodaju dece, dečju prostituciju, dečju pornografiju i seksualni turizam usmeren na decu. Države ugovornice će isto tako unaprediti međunarodnu saradnju i koordinaciju između svojih državnih organa, nacionalnih i međunarodnih nevladinih organizacija i međunarodnih organizacija.
2. Države ugovornice će unaprediti međunarodnu saradnju kako bi pomogle deci žrtvama u njihovom fizičkom i psihološkom oporavku, socijalnoj reintegraciji i repatrijaciji.
3. Države ugovornice će unaprediti i jačati međunarodnu saradnju kako bi se usmerile na suštinske uzroke, kao što su siromaštvo i nerazvijenost, koji doprinose podložnosti dece na prodaju, dečju prostituciju, dečju pornografiju i

seksualni turizam usmeren na decu.

4. Države ugovornice koje su u mogućnosti da to urade, obezbediće finansijsku, tehničku ili drugu pomoć kroz postojeće multilateralne, regionalne, bilateralne ili druge programe.

Član 11.

Ništa iz ovog protokola neće uticati na bilo koje odredbe koje su pogodnije za ostvarivanje prava deteta a koje mogu biti sadržane u:

- (a) pravu države ugovornice,
- (b) međunarodnom pravu koje obavezuju tu državu.

Član 12.

1. Svaka država ugovornica će, u roku od dve godine od stupanja na snagu ovog protokola za tu državu ugovornicu, podneti izveštaj Komitetu za prava deteta, obezbeđujući sveobuhvatne informacije o merama koje je preduzela na sprovođenju odredaba Protokola.
2. Nakon podnošenja sveobuhvatnog izveštaja, svaka država ugovornica uključice u izveštaje koje podnosi Komitetu za prava deteta, u skladu sa članom 44. Konvencije, sve dodatne informacije u pogledu sprovođenja ovog protokola. Ostale države ugovornice Protokola podnosiće izveštaj svakih pet godina.
3. Komitet za prava deteta može da traži od država ugovornica dodatne informacije od značaja za sprovođenje ovog protokola.

FAKULTATIVNI PROTOKOL O UČEŠĆU DECE U ORUŽANIM SUKOBIMA UZ KONVENCIJU O PRAVIMA DETETA¹

(izvodi)

Države ugovornice ovog protokola,

podstaknute velikom podrškom Konvenciji o pravima deteta, pokazujući opštu rešenost u nastojanju za unapređenje i zaštitu prava deteta:

ponovo potvrđujući da prava dece zahtevaju specijalnu zaštitu i pozivajući na neprestano poboljšanje položaja dece bez razlike, kao i na njihov razvoj i obrazovanje u uslovima mira i bezbednosti;

uznemirene zbog štetnog i široko rasprostranjenog sukoba na decu i dugoročnih posledica koje takav sukob ima na trajan mir, bezbednost i razvoj;

osudjujući odabiranje dece za ciljeve u situacijama oružanog sukoba i direktne napade na objekte koji su zaštićeni međunarodnim pravom, uključujući mesta gde obično boravi znatan broj dece, kao što su škole i bolnice;

konstatujući usvajanje Rimskog statuta Međunarodnog krivičnog suda, posebno kvalifikovanje regrutacije ili mobilizacije dece koja su mlađa od 15 godina ili korišćenje dece za aktivno učešće u neprijateljstvima u međunarodnim i nemeđunarodnim oružanim sukobima kao ratnog zločina;

smatrajući zato da radi jačanja dalje implementacije prava priznatih Konvencijom o pravima deteta postoji potreba da se poveća zaštita dece od učestvovanja u oružanom sukobu;

konstatujući da je u članu 1. Konvencije o pravima deteta utvrđeno da je, za potrebe te konvencije, dete svako ljudsko biće koje nije navršilo osamnaest godina života, ukoliko se, po zakonu koji se primenjuje na dete, punoletstvo ne stiče ranije;

uverene da će fakultativni protokol uz Konvenciju, kojim se podiže starosna granica za regrutovanje lica u oružane snage i njihovo učešće u neprijateljstvima, efikasno doprineti sprovođenju principa da će u svim aktivnostima koje se tiču dece, najbolji interesi deteta biti od prvenstvenog značaja;

konstatujući da je na dvadeset i šestoj međunarodnoj konferenciji Crvenog krsta i Crvenog polumeseca u decembru 1995. između ostalog preporučeno da strane u sukobu preduzimaju sve moguće korake kako bi se obezbedilo da deca mlađa od 18 godina ne učestvuju u neprijateljstvima:

¹ Fakultativni protokol o učešću dece u oružanim sukobima uz Konvenciju o pravima deteta usvojen je i otvoren za potpisivanje 25. maja 2000. godine. Stupio na snagu 28. februara 2003. godine (*Službeni list SRJ* - Međunarodni ugovori, br. 7/2002).

pozdravljajući jednoglasno usvajanje, u junu 1999, Konvencije br. 182 Međunarodne organizacije rada o zabrani i hitnim akcijama za ukidanje najgorih oblika dečjeg rada, kojom se, između ostalog, zabranjuje prisilna ili obavezna regrutacija dece radi njihovog iskorišćavanja u oružanom sukobu;

osuđujući sa najvećom zabrinutošću regrutaciju, obučavanje i iskorišćavanje, unutar i izvan državnih granica, dece u neprijateljstvima od strane oružanih grupa koje nisu oružane snage države i priznajući odgovornost onih koji regrutuju, obučavaju i koriste decu u ove svrhe;

podsećajući na obavezu svake strane u oružanom sukobu da se pridržava odredaba međunarodnog humanitarnog prava;

naglašavajući da ovaj protokol nije u suprotnosti sa ciljevima i principima sadržanim u Povelji Ujedinjenih nacija, uključujući član 51, i relevantnim normama humanitarnog prava;

imajući na umu da uslovi mira i bezbednosti, zasnovani na punom poštovanju ciljeva i principa sadržanim u Povelji, i poštovanje važećih instrumenata o ljudskim pravima predstavljaju nezaobilazan faktor za punu zaštitu dece, naročito tokom oružanih sukoba, i strane okupacije;

priznavajući posebne potrebe dece koja su zbog svog ekonomskog ili socijalnog statusa ili pola naročito podložna regrutaciji ili iskorišćavanju u neprijateljstvima u suprotnosti sa ovim protokolom;

imajući na umu nužnost uvažavanja suštinskih, ekonomskih, socijalnih i političkih razloga za uključivanje dece u oružane sukobe:

uverene u potrebu jačanja međunarodne saradnje u sprovođenju ovog protokola, kao i fizičke i psihosocijalne rehabilitacije i društvene reintegracije dece koja su žrtve oružanog sukoba;

podstičući učešće zajednice i, naročito, dece i deteta žrtve u širenju informativnih i obrazovnih programa koji se tiču sprovođenja Protokola,

saglasile su se o sledećem:

Član 1.

Države ugovornice će preduzeti sve moguće mere kako bi se obezbedilo da pripadnici njihovih oružanih snaga koji još nisu navršili 18 godina ne uzimaju direktno učešće u neprijateljstvima.

Član 2.

Države ugovornice će obezbediti da lica koja još nisu navršila 18 godina ne podležu obaveznoj regrutaciji u svoje oružane snage.

Član 3.

1. Države ugovornice će podići minimalnu starosnu granicu za dobrovoljnu regrutaciju lica u svoje državne oružane snage u odnosu na onu postavljenu u članu 38. stav 3. Konvencije o pravima deteta, imajući u vidu principe sadržane u tom članu i priznajući da, u skladu sa Konvencijom, lica mlađa od 18 godina imaju pravo na posebnu zaštitu.

2. Svaka država ugovornica će deponovati obvezujuću izjavu nakon ratifikacije, ili pristupanja ovom protokolu, u kojoj će predvideti minimalnu starosnu granicu od koje će biti dozvoljena dobrovoljna mobilizacija u njene državne oružane snage kao i opis garancija koje je ona usvojila kako bi se obezbedilo da takva mobilizacija ne bude prinudna ili prisilna.

3. Države ugovornice koje dozvole dobrovoljnu regrutaciju u svoje državne oružane snage licima mlađim od 18 godina, garantovaće da će kao minimum obezbediti da:

(a) takva regrutacija bude stvarno dobrovoljna,

(b) takva regrutacija bude sprovedena uz izričiti pristanak roditelja ili zakonskih staratelja tog lica,

(c) ta lica budu u potpunosti informisana o obavezama koje proizlaze iz takve svoje službe,

(d) ta lica obezbede pouzdan dokaz o svojim godinama pre nego što budu primljena u državnu vojnu službu.

4. Svaka država ugovornica može u bilo kom trenutku da potkrepi svoju izjavu upućivanjem obaveštenja o tome generalnom sekretaru Ujedinjenih nacija, koji će obavestiti sve države ugovornice. Takvo obaveštenje će stupiti na snagu danom prijema od strane generalnog sekretara.

5. Zahtev za podizanje starosne granice iz stava 1. ovog člana ne odnosi se na škole kojima rukovode ili su pod kontrolom oružanih snaga države ugovornice, uz primenu članova 28. i 29. Konvencije o pravima deteta.

Član 4.

1. Oružane grupe koje nisu oružane snage države, ne bi trebalo pod bilo kojim okolnostima da regrutuju ili iskorišćavaju u neprijateljstvima lica mlađa od 18 godina.
2. Države ugovornice će preduzeti sve moguće mere da spreče regrutaciju i iskorišćavanje, uključujući usvajanje neophodnih zakonskih mera da takve postupke zabrane ili kvalifikuju kao krivično delo.
3. Primena ovog člana neće uticati na pravni status bilo koje strane ugovornice u oružanom sukobu.

Član 5.

Ništa se iz ovog protokola neće smatrati osnovom za isključivanje odredaba prava države ugovornice ili međunarodnih instrumenata ili međunarodnog humanitarnog prava koje su pogodnije za ostvarivanje prava deteta.

Član 6.

1. Svaka država ugovornica će preduzeti sve neophodne zakonske, administrativne i druge mere kako bi se, u okviru njene nadležnosti, obezbedilo delotvorno sprovođenje odredaba ovog protokola.
2. Države ugovornice se obavezuju da principe i odredbe ovog protokola učine široko poznatim i da ih promovišu putem odgovarajućih sredstava kako odraslima, tako i deci.
3. Države ugovornice će preduzeti sve moguće mere da obezbede da lica koja su u okviru njene nadležnosti regrutovana i iskorišćavana u neprijateljstvima, u suprotnosti sa ovim protokolom, budu demobilisana ili na drugi način otpuštena iz vojne službe.
4. Države ugovornice će, kada bude neophodno, takvim licima pružiti svu odgovarajuću pomoć za njihov fizički i psihički oporavak i društvenu reintegraciju.

Član 7.

1. Države ugovornice će sarađivati u sprovođenju ovog protokola, uključujući i u sprečavanju svih aktivnosti koje su u suprotnosti sa Protokolom, i u rehabilitaciji i društvenoj reintegraciji lica koja su žrtve aktivnosti koje su u suprotnosti sa Protokolom, uključujući tehničku saradnju i finansijsku pomoć. Ova pomoć i saradnja odvijaće se uz konsultaciju sa zainteresovanim državama ugovornicama i relevantnim međunarodnim organizacijama.
2. Države ugovornice koje imaju mogućnost da to učine, pružiće ovu pomoć kroz postojeće multilateralne, bilateralne ili druge programe ili, između ostalog, kroz dobrotvorni fond koji bi bio ustanovljen u skladu s pravilima Generalne skupštine.

Član 8.

1. Svaka država ugovornica će, u roku od dve godine nakon stupanja na snagu ovog protokola za dotičnu državu ugovornicu, podneti izveštaj Komitetu za prava deteta u kome će pružiti sveobuhvatne informacije o merama koje je preduzela za sprovođenje odredaba vezanih za učešće i regrutaciju.
 2. Nakon podnošenja sveobuhvatnog izveštaja, svaka država ugovornica će u izveštaje koji se podnose Komitetu za prava deteta, u skladu sa članom 44. Konvencije, uključiti i sve druge informacije vezane za sprovođenje Protokola. Druge države ugovornice Protokola podnosiće izveštaj jednom u pet godina.
 3. Komitet za prava deteta može da traži od država ugovornica dodatne informacije koje su bitne za sprovođenje ovog protokola.
- (...)

KONVENCIJA BR. 182 O NAJGORIM OBLICIMA DEČIJEG RADA (1999)¹

(izvodi)

Generalna konferencija Međunarodne organizacije rada, sazvana u Ženevi od strane Upravnog organa Međunarodne kancelarije rada, sastavši se na svom 87. zasedanju 1. juna 1999, i

uzimajući u obzir potrebu da se usvoje novi instrumenti za zabranu i eliminaciju najgorih oblika dečijeg rada, kao glavni prioritet za nacionalnu i međunarodnu akciju, uključujući međunarodnu saradnju i pomoć, radi dopunjavanja Konvencije i Preporuke koje se odnose na donju starosnu granicu za upošljavanje (1973), koje ostaju osnovni instrumenti u oblasti dečijeg rada, i

smatrajući da efikasno uklanjanje najgorih oblika rada dece zahteva neposrednu i obimnu akciju, vodeći računa o važnosti slobodnog osnovnog obrazovanja i potrebi da se dotična deca oslobode takvog rada i da se obezbedi njihova rehabilitacija i društvena integracija imajući u vidu potrebe njihovih porodica, i

pozivajući se na rezoluciju koja se odnosi na eliminaciju dečijeg rada koju je usvojila Međunarodna konferencija rada na svom 83. zasedanju 1996, i

priznajući da je dečiji rad u velikoj meri uzrokovan siromaštvom i da je dugoročno rešenje u stalnom ekonomskom razvoju koji vodi društvenom napretku, naročito ublažavanju siromaštva i obrazovanju za sve, i

pozivajući se na Konvenciju o pravima deteta koju je usvojila Generalna skupština Ujedinjenih nacija 20. novembra 1989, i

pozivajući se na Deklaraciju MOR o osnovnim principima i pravima na radu i njen nastavak, koje je usvojila Međunarodna konferencija rada na svom 86. zasedanju 1998, i

pozivajući se na to da su neki od najgorih oblika dečijeg rada obuhvaćeni drugim međunarodnim instrumentima, naročito Konvencijom o prinudnom radu (1930) i Dopunskom konvencijom Ujedinjenih nacija o ukidanju ropstva, trgovine robljem i institucija i običaja sličnih ropstvu (1956), i

donevši odluke o usvajanju određenih predloga koji se odnose na dečiji rad, što je četvrta tačka dnevnog reda zasedanja, i

utvrdivši da će ovi predlozi dobiti oblik međunarodne konvencije,

usvaja ovog sedamnaestog dana juna godine hiljadu devet stotina devedeset i devete sledeću konvenciju, koja se može navesti kao Konvencija o najgorim oblicima dečijeg rada (1999).

Član 1.

Svaka članica koja ratifikuje ovu konvenciju preduzima hitne i efikasne mere kako bi obezbedila da se najgori oblici dečijeg rada pod hitno zabrane i eliminišu.

Član 2.

Za svrhe ove konvencije, izraz dete odnosi se na sva lica mlađa od 18 godina.

Član 3.

Za svrhe ove konvencije, izraz najgori oblici dečijeg rada obuhvata:

- (a) sve oblike ropstva ili običaja sličnih ropstvu, kao što su prodaja i krijumčarenje dece, dužničko ropstvo i kmetstvo i prinudni ili obavezni rad, uključujući prinudno ili obavezno regrutovanje dece za učešće u oružanim sukobima;
- (b) korišćenje, nabavljanje ili nuđenje deteta radi prostitucije, proizvodnje pornografije ili za pornografske predstave;
- (c) korišćenje, nabavljanje ili nuđenje deteta za nedozvoljene aktivnosti, naročito za proizvodnju i krijumčarenje droge onako kako su definisane relevantnim međunarodnim ugovorima;
- (d) rad koji je, po svojoj prirodi ili okolnostima u kojima se obavlja, verovatno štetan po zdravlje, bezbednost ili moral dece.

¹ Konvencija je usvojena na Generalnoj konferenciji Međunarodne organizacije rada tokom 87. zasedanja, koje je održano u Ženevi, i završeno u 17. juna 1999. godine. Stupila je na snagu 19. novembra 2000. godine.

Član 4.

1. Vrste poslova iz člana 3(d) utvrđuju se nacionalnim zakonima ili propisima ili ih utvrđuje nadležan organ, posle konsultacija sa organizacijama zainteresovanih poslodavaca i radnika, uzimajući u obzir relevantne međunarodne standarde, naročito st. 3. i 4. Preporuke o najgorim oblicima dečijeg rada (1999).
2. Nadležni organ, posle konsultacija sa organizacijama zainteresovanih poslodavaca i radnika, identifikuje gde postoje tako utvrđene vrste poslova.
3. Spisak vrsta poslova utvrđenih prema stavu 1. ovog člana periodično se ispituje i revidira prema potrebi, u konsultaciji sa organizacijama zainteresovanih poslodavaca i radnika.

Član 5.

Svaka članica, nakon konsultacija sa organizacijama poslodavaca i radnika, utvrđuje ili određuje odgovarajuće mehanizme za praćenje primene odredaba kojima se sprovodi ova konvencija.

Član 6.

1. Svaka članica izrađuje i sprovodi programe akcije za eliminisanje najgorih oblika dečijeg rada kao prioritet.
2. Takvi programi akcije se izrađuju i sprovode u konsultaciji sa relevantnim vladinim institucijama i organizacijama poslodavaca i radnika, uzimajući u obzir mišljenja drugih zainteresovanih grupa prema potrebi.

Član 7.

1. Svaka članica preduzima sve neophodne mere da obezbedi delotvornu primenu i sprovođenje odredaba kojima se sprovodi ova konvencija, uključujući uvođenje i primenu kaznenih sankcija ili, prema potrebi, drugih sankcija.
2. Svaka članica, uzimajući u obzir važnost obrazovanja u eliminisanju dečijeg rada, preduzima efikasne i vremenski oročene mere da bi:
 - (a) sprečila angažovanje dece u najgorim oblicima dečijeg rada;
 - (b) pružila neophodnu i odgovarajuću direktnu pomoć za povlačenje dece sa najgorih oblika dečijeg rada i njihovu rehabilitaciju i socijalnu integraciju;
 - (c) obezbedila pristup besplatnom osnovnom obrazovanju i, gde god je moguće i potrebno, obuku za zanimanja, za decu koja su povučena sa najgorih oblika dečijeg rada;
 - (d) identifikovala i došla do dece koja su izložena posebnim rizicima, i
 - (e) uvažila specijalnu situaciju devojčica.
3. Svaka članica određuje nadležni organ odgovoran za primenu odredaba kojima se sprovodi ova konvencija.

Član 8.

Članice preduzimaju odgovarajuće korake da bi jedna drugoj pomogle u sprovođenju ove konvencije putem pojačane međunarodne saradnje, odnosno pomoći, uključujući podršku društvenom i ekonomskom razvoju, programima iskorenjivanja siromaštva i obrazovanja za sve.

(...)

PREPORUKA BR. 190 O ZABRANI I HITNOJ AKCIJI ZA ELIMINISANJE NAJGORIH OBLIKA RADA DECE (1999)

Generalna konferencija Međunarodne organizacije rada, koju je u Ženevi sazvaio Upravni organ Međunarodne kancelarije rada, a koja se sastala na svom 87. zasedanju 1. juna 1999. godine, i koja je usvojila Konvenciju o najgorim oblicima dečijeg rada (1999), i koja je odlučila da usvoji određene predloge u pogledu dečijeg rada, što je 4. tačka na dnevnom redu zasedanja, i koja je odlučila da ti predlozi dobiju oblik Preporuke kojom se dopunjuje Konvencija o najgorim oblicima dečijeg

rada (1999),

usvaja ovog sedamnaestog dana juna godine hiljadu devet stotina devedeset i devete sledeću preporuku, koja se može citirati kao Preporuka o najgorih oblicima dečijeg rada (1999).

1. Odredbe ove preporuke dopunjuju odredbe Konvencije o najgorim oblicima dečijeg rada (1999), (u daljem tekstu: Konvencija), i treba da se primenjuju u vezi sa njima.

I. PROGRAMI AKCIJE

2. Programi akcije pomenuti u članu 6. Konvencije treba da se pod hitno koncipiraju i realizuju, a u konsultaciji sa odgovarajućim vladinim institucijama i organizacijama poslodavaca i radnika, pri čemu treba voditi računa o stavovima dece koja su neposredno pogođena najgorim oblicima dečijeg rada, njihovih porodica i, već prema pogodnosti, ostalih zainteresovanih grupa koje su opredeljene za ciljeve Konvencije i ove preporuke. Ovi programi treba, između ostalog, da imaju za cilj da:

(a) identifikuju i osude najgore oblike dečijeg rada;

(b) spreče angažovanje i uklone tu decu iz najgorih oblika dečijeg rada, štiteći ih od represalija i obezbeđujući njihovu rehabilitaciju i socijalnu integraciju kroz mere kojima se rešavaju njihove vaspitne, fizičke i psihološke potrebe;

(c) poklone posebnu pažnju:

(i) mlađoj deci,

(ii) ženskoj deci,

(iii) problemu prikrivenih radnih situacija u kojima su posebno ugrožene devojčice,

(iv) ostalim grupama dece koja su posebno ugrožena ili imaju posebne potrebe;

(d) identifikuju, stignu do zajednica i rade sa zajednicama u kojima su deca posebno ugrožena;

(e) informišu, učine osjetljivim i mobilišu javno mnjenje i zainteresovane grupe, uključujući decu i njihove porodice.

II. OPASAN RAD

3. Kod određivanja vrsta rada pomenutih u članu 3(d) Konvencije, i kod identifikovanja slučajeva gde postoje, potrebno je, između ostalog, uzeti u obzir:

(a) rad koji izlaže decu fizičkom, psihološkom ili seksualnom zlostavljanju;

(b) rad pod zemljom, pod vodom, na opasnim visinama ili u zatvorenim prostorima;

(c) rad sa opasnim mašinama, opremom i alatima, ili rad koji uključuje rukovanje velikim teretima ili njihovo transportovanje;

(d) rad u nezdravom okruženju u kojem deca mogu, na primer, biti izložena delovanju opasnih materija, agensima ili procesima ili temperaturama, nivoima buke ili vibracijama koji mogu ugroziti njihovo zdravlje;

(e) rad pod posebno teškim uslovima, kao što je rad sa dugim radnim vremenom ili noćni ili rad kada je dete bez razloga zatočeno u prostorijama poslodavca.

4. Za vrste rada pomenute u članu 3(d) Konvencije i gornjem stavu 3. nacionalni zakoni ili propisi ili nadležni državni organi mogli bi, po obavljenim konsultacijama sa zainteresovanim organizacijama radnika i poslodavaca, da daju dozvolu za zapošljavanje ili rad sa navršениh 16 godina starosti pod uslovom da se zdravlje, bezbednost i moral dece kojih se ovo tiče u punoj meri zaštite i da su deca stekla odgovarajuće konkretno iskustvo ili završila stručnu obuku iz odgovarajuće grane delatnosti.

III. SPROVOĐENJE

5. (1) Potrebno je sakupiti i redovno ažurirati detaljne informacije i statističke podatke o prirodi i stepenu dečijeg rada, kako bi poslužili kao osnov za određivanje prioriteta za nacionalnu akciju za ukidanje dečijeg rada i, konkretno, za hitnu zabranu i eliminaciju njegovih najgorih oblika.

(2) U meri u kojoj je to moguće, takve informacije i statistički podaci treba da obuhvate podatke raščlanjene prema polu, starosnoj grupi, zanimanju, grani privredne delatnosti, statusu pri zapošljavanju, školskoj spremi i geografskoj lokaciji. Potrebno je uzeti u obzir značaj efikasnog sistema registrovanja rođenih, uključujući izdavanje izvoda iz matične knjige rođenih.

(3) Potrebno je sakupiti i redovno ažurirati relevantne podatke o kršenjima nacionalnih odredaba za zabranu i ukidanje najgorih oblika dečijeg rada.

6. Prikupljanje i obrada informacija i podataka pomenutih u gornjem stavu 5. treba da se vrši uz poklanjanje dužne pažnje pravu na privatnost.

7. Informacije prikupljene shodno gornjem stavu 5. treba redovno slati Međunarodnoj kancelariji rada.

8. Članice treba da uspostave ili odrede odgovarajuće nacionalne mehanizme za praćenje sprovođenja nacionalnih odredaba za zabranu i ukidanje najgorih oblika dečijeg rada po obavljenim konsultacijama sa organizacijama poslodavaca i radnika.

9. Članice treba da osiguraju da nadležni državni organi, koji imaju nadležnosti za sprovođenje nacionalnih odredaba za zabranu i ukidanje najgorih oblika dečijeg rada, sarađuju jedni sa drugima i koordiniraju svoje aktivnosti.

10. Nacionalni zakoni ili propisi ili nadležni državni organ treba da odrede koja će lica biti odgovorna u slučaju nepoštovanja nacionalnih odredaba za zabranu i ukidanje najgorih oblika dečijeg rada.

11. Članice treba, u meri u kojoj je to saglasno sa nacionalnim zakonodavstvom, da sarađuju u međunarodnim naporima na hitnoj zabrani i ukidanju najgorih oblika dečijeg rada time što će:

- (a) prikupljati i razmenjivati informacije o krivičnim delima uključujući ona koja su vezana za međunarodne mreže;
- (b) otkrivati i sudski goniti lica uključena u prodaju i nedozvoljenu trgovinu decom ili u korišćenje, nalaženje ili ponudu dece za nedozvoljene aktivnosti, za prostituciju, za proizvodnju pornografije ili pornografske seanse;
- (c) registrovati počiniocce takvih krivičnih dela.

12. Članice treba da utvrde da se sledeći najgori oblici dečijeg rada smatraju krivičnim delima:

- (a) svi oblici ropstva ili prakse slične ropstvu, kao što su prodaja i nedozvoljena trgovina decom, dužničko ropstvo i robovanje i prinudni ili obavezni rad uključujući prinudno ili obavezno regrutovanje dece kako bi se koristila u oružanom sukobu;
- (b) korišćenje, nalaženje ili ponuda nekog deteta za prostituciju, proizvodnju pornografije ili za pornografske seanse;
- (c) korišćenje, nabavljanje ili ponuda nekog deteta za nedozvoljene aktivnosti, i konkretno za proizvodnju i nedozvoljenu trgovinu drogom kao što je definisano u relevantnim međunarodnim ugovorima ili za aktivnosti koje uključuju nedozvoljeno nošenje ili korišćenje vatrenog oružja ili drugog naoružanja.

13. Članice treba da osiguraju da se kazne uključujući, već prema pogodnosti, krivične kazne, primenjuju na prekršaje nacionalnih odredaba za zabranu i ukidanje bilo koje vrste rada pomenutog u članu 3(d) Konvencije.

14. Članice, isto tako, treba pod hitno da obezbede druge krivične, građanske ili administrativne lekove, tamo gde je to odgovarajuće, kako bi osigurale efikasno sprovođenje nacionalnih odredaba za zabranu i ukidanje najgorih oblika dečijeg rada, kao što je poseban nadzor nad preduzećima koja su koristila najgore oblike dečijeg rada, i kako bi, u slučajevima upornog kršenja, razmotrile mogućnosti privremenog ili trajnog oduzimanja dozvola za rad.

15. Ostale mere koje imaju za cilj zabranu i ukidanje najgorih oblika dečijeg rada mogle bi da obuhvate sledeće:

- (a) informisanje, uticanje na emocije i mobilisanje šire javnosti, uključujući nacionalne i lokalne političke lidere, parlamentarce i sudstvo;
- (b) uključivanje i obuku organizacija poslodavaca i radnika i građanskih organizacija;
- (c) obezbeđenje odgovarajuće obuke za zainteresovane vladine funkcionere, naročito inspektore, organe za održavanje reda i druge relevantne stručnjake;
- (d) obezbeđenje sudskog gonjenja u matičnoj zemlji državljana članice koji počine krivično delo shodno njenim nacionalnim odredbama za zabranu i hitno ukidanje najgorih oblika dečijeg rada, čak i kada su ta dela počinjena u nekoj drugoj zemlji;
- (e) pojednostavljenje pravnih i administrativnih postupaka i njihovu obaveznu celishodnost i promptno izvršenje;
- (f) podsticanje preduzeća na razvoj mera politike kako bi se unapredili ciljevi Konvencije;
- (g) praćenje i davanje publiciteta najboljim praksama za ukidanje dečijeg rada;
- (h) davanje publiciteta pravnim i drugim odredbama o dečijem radu na različitim jezicima ili dijalektima;
- (i) uspostavljanje posebnih postupaka žalbi i donošenje odredaba za zaštitu od diskriminacije i represalija onih koji legitimno iznose na videlo slučajeve kršenja odredaba Konvencije, kao i uspostavljanje telefonskih linija za pomoć ili osoba za vezu i ombudsmana;
- (j) usvajanje odgovarajućih mera kako bi se poboljšala obrazovna infrastruktura i obuka nastavnika u funkciji zadovoljenja potreba dečaka i devojčica;
- (k) u meri u kojoj je to moguće, uzimanje u obzir u nacionalnim programima akcije:
 - (i) potrebe za otvaranjem radnih mesta i za stručnom obukom roditelja i odraslih u porodicama dece koja rade u uslovima obuhvaćenim ovom konvencijom, i
 - (ii) potrebe da se roditelji bliže upoznaju sa problemom dece koja rade u takvim uslovima.

16. Pojačana međunarodna saradnja i/ili pomoć između članica u cilju zabrane i efikasnog suzbijanja najgorih oblika rada dece trebalo bi da dopunjuju nacionalne napore i mogu se, po potrebi, razvijati i ostvarivati uz konsultovanje poslodavačkih i radničkih organizacija. Takva međunarodna saradnja i/ili pomoć trebalo bi da uključuje:

- (a) mobilisanje resursa za nacionalne ili međunarodne programe;
- (b) međusobnu pravnu pomoć;
- (c) tehničku pomoć uključujući i razmenu informacija, i
- (d) podršku društveno-ekonomskom razvoju, programima za iskorenjivanje siromaštva i opšte obrazovanje.